

Луценко Л. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

НАРАТИВНИЙ КОД АВГУСТИНСЬКОЇ ЛЮБОВНОЇ ПРОЗИ: ЕЛІЗА ГЕЙВУД

Анотація. У статті висвітлено основні елементи, що складають індивідуальний наративний код Елізи Гейвуд, який включає персонажні варіації на тему «переслідувана доброчесність» і сюжет про спокушення.

Ключові слова: наративний код, жіночий персонаж, «переслідувана доброчесність», сюжет про спокушення.

Постановка проблеми. Пильної уваги в літературознавстві заслуговує прагнення феміністської літературної критики останньої третини ХХ ст. відродити читацький та дослідницький інтерес до англійської любовної прози кінця XVII – початку XVIII ст., репрезентованої у західній науковій традиції терміном «amatory fiction». Плідними виявляються спроби фахівців аналітично описати феномен любовної белетристики, позначити її кордони, виділити масив яскравих ключових художніх текстів, а також систематизувати спостереження над відмінними властивостями їх поетики, уможливаючи не тільки перегляд стереотипів й догм, які сформували односторонній погляд на роль «сентименталізованої» традиції в історії англійської літератури, а й розширення уявлень про особливості формування наративного простору у творах фемінної «августинської» любовної прози, репрезентованої творчим добутком Елізи Гейвуд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До середини 1980-х рр. творчість Елізи Гейвуд (1693–1756) дослідниками академічної традиції оцінювалася вельми стримано. Її літературним експериментам у драматургії, журналістиці, прозі призначено було бути лише невибагливою декорацією, що відтіняє успіхи, поза сумнівом, блискучих і обдарованих англійських художників першої половини XVIII ст.: Р. Стіла, Дж. Аддісона, А. Поупа, С. Річардсона, Г. Філдінга.

Довгий час історики літератури і культури хоча і не заперечували, що Е. Гейвуд, безперечно, відіграла одну з провідних ролей в житті письменницької богеми Лондона, брала участь у політичних протистояннях епохи, памфлетній війні конкуруючих літературних співтовариств і партій, була першою жінкою-видавцем журналів, адресованих читачкам середнього класу («Папуга» («The Parrot» (1728), «Жіночий Глядач» («The Female Spectator» (1744–1746), все ж не визнавали глибини її таланту й серйозності поетичних відкриттів.

Із розвитком фемінізму в 70–80-х рр. ХХ ст. починається процес «повернення» до літератури раніше забутого імені Елізи Гейвуд. Ключовими в інтерпретації творчої спадщини письменниці є роботи П. Бекшайдер, Р. Беллестер, Дж. Бізлі, М. Дуді, К. Крефт-Феачайлд,

М. Крокері, Х. Куна, Дж. Річетті, М. Скофілд, Д. Спендер, В. Ворнера та ін. Проте сучасні дослідження творчого доробку Елізи Гейвуд, основний корпус якого сформований художніми текстами з любовною топікою, в аспекті аналізу розповідної техніки репрезентовані поодинокими й спорадичними науковими розвідками американських літературознавців. Так, К. Ляйхт [6] звертається до окреслення специфіки оповіді від першої особи в авторських прозаїчних творах, порівнюючи її наративом від першої особи в художніх творах С. Річардсона та Д. Дефо; предметом наукового інтересу Д. Нестор [10] є особливості наративної форми в пізній прозі авторки; Е. Уілпут [13] та М. Кванде [8] акцентують увагу на нарації в політичних романах письменниці; Дж. Мерріт [9] аналізує оповідний стиль Гейвуд в контексті споглядальної позиції автора в публіцистичних творах.

Мета нашої розвідки полягає в окресленні художнього простору текстів Гейвуд з притаманним їм особливим наративним кодом, який уможливує перетворення уявного письменницею світу в словесну матерію, що має свої межі й наративну структуру.

Виклад основного матеріалу. За Т. Клімовою, філософія постмодернізму широко оперує спорідненими поняттями «метанарація», «метаоповідь», «метаповідання», «велика історія», які використовуються літературознавцями у визначенні феномена універсальних концепцій, що претендують на домінування в культурі та легітимізують знання, різні соціальні інститути, певний спосіб мислення тощо [4; 12]. У запропонованій дефініції виявляється універсальна аглютинуюча стратегія організації іманентної цілісності ціннісного узагальненого погляду на світ, що утворює єдиний наративний простір із певною каузальністю композиції, що формує структуру циклу, ансамблю текстів [2, с. 80].

Окреслена думка була розвинена автором монографічного дослідження метатекстових структур сентименталістської й романтичної прози XVII–XIX ст. В. Кисельовим в аргументації спроможності метанаративу створювати «особливу комунікативну ситуацію, що зумовлює сприйняття окремих творів як співвіднесених один з одним висловів, зберігаючи образ літературного процесу або авторського художнього світу як діалогічного цілого з його різноманітними установками комунікації: інформаційними, моделюючими, провокуючими» [3, с. 13]. Згідно зазначеної логіки метанаративи уможливають об'єднання «сміслових відношень на будь-якому рівні – від об'єму та кількості до авторства й жанру» [3, с. 14]. Отже, виявляється доцільним дослідження ху-

дожних текстів Е. Гейвуд як своєрідного континууму з єдиним наративним простором.

Як відомо, сюжетно-оповідна організація будь-якого дискурсу передбачає виділення дискретних одиниць наративу та їх компонування за певними правилами, загальний обрис яких репрезентований Ю. Лотманом: «Сюжет являє собою потужний засіб осмислення життя. Тільки в результаті виникнення оповідних форм мистецтва людина навчилася розрізняти сюжетний аспект реальності» [5, с. 224-242]. На глибокій органічній єдності сюжетного рівня наративної текстової організації та поведінкових моделей героїв наголошує М. Бахтін: «Герої як герої породжуються самим сюжетом. Сюжет – не тільки їх одяг, це їх тіло й душа. І зворотнє: їх тіло й душа можуть істотно розкритися й завершитися тільки в сюжеті» [1, с. 45].

Незважаючи на більш, ніж вікову часову дистанцію між С. К'єркегором і письменницею, сентенція датського філософа й релігійного мислителя XIX ст., висловлена вустами героя Йоханесса зі «Щоденника спокусника» про те, що «спокушання становить предмет глибокої та всебічної дискусії» [7, с. 14], найбільш повно відображає актуальність заявленого наративного конституенту в любовній прозі письменниці. Введення авторкою в тло любовної прози сюжету про спокушання зумовлює появу в наративному просторі текстів письменниці нових героїнь.

На відміну від жіночого персонажу, присутнього в наративному просторі художніх текстів Афри Бен і зазвичай наділеного високим соціальним статусом, характеристикою жіночого персонажу Гейвуд стає необов'язковість вельможного походження при володінні безсумнівними чеснотами розуму, краси, великодушності. Не маючи досвіду в коханні, героїня протистоїть чоловікові, найчастіше аристократу, чия натура зруйнована скепсисом і вседозволеністю. Еліза Гейвуд звертає увагу читача на те, що зіткнення літературних характерів у наративній площині багато в чому зумовлено не тільки індивідуально-особистісними властивостями, а й соціокультурними обставинами епохи. Важливим для духовного клімату XVIII ст., де склався кодекс поведінки джентльмена, який цінує честь, незаплямованість власного імені, видається, на думку Д. Спендер, звернення Е. Гейвуд до художнього втілення теми духовного благородства жіночого персонажу-простолоюдинки, яка захищає гідність і чистоту своєї репутації [12, с. 91].

Як зазначалось вище, для багатьох літературних критиків наративний простір ранньої любовної прози Гейвуд асоціюється зі спробами репрезентувати читачеві жіночий персонаж «переслідувана невинність/доброчесність» або «доброчесна героїня, яка помиляється у своїх очікуваннях». Поряд із трагічною інтерпретацією популярного в любовній прозі XVII–XVIII ст. наративного конституенту – сюжету про спокушання, наслідком якого виявляється поразка героїні, Гейвуд пропонує абсолютно несподівані сюжетні повороти й оригінальне бачення жіночого образу, органічного етико-естетичному комплексу комедії епохи Реставрації, де домінував моральний релятивізм, витончена поведінкова гра, культ насолоди, було відчутне тяжіння до марнославної театралізації вчинків. У створенні наративних варіацій жіночого літературного персонажу, слідуючи за художніми відкриттями своїх попередниць Афри Бен, Мері Деларів'єр Менлі, Еліза Гейвуд ствер-

джує, що право на щастя, задоволення, радість і глибоке почуття дароване не тільки героєві, а й героїні. У контексті психоаналітичних теорій З. Фрейда та Ж. Лакана ряд літературних критиків рефлектують над незвичністю психологічного складу жіночого персонажа Гейвуд, якому притаманна радше зухвала поведінка лібертенки-спокусниці, ніж жертвовність та смиренність.

Незалежність діяльного жіночого персонажа Гейвуд, а саме: йому завжди належить ініціатива в рішеннях, вчинках, відносинах з оточуючими, прагнення свободи, відкритість стихії почуттів, шалений авантюрний темперамент, а часом агресивність, егоїстичний настрій, владолюбство, являють повну протилежність іншому улюбленому персонажу Гейвуд, схильному до толерантності, який демонструє стоїцизм у драматичних випробуваннях життя, покору долі й оцінює шлюб як вище благо. Звернення письменниці до жіночого характеру, який став канонічним в англійській літературі чутливості, досить незвичному й консервативному для етико-естетичної тональності «amatory fiction», пояснюється, на нашу думку, не тільки тим, що автор залишається в межах соціуму, вбудованого відповідно до патріархальних інституцій, а й інтуїтивним розумінням Гейвуд інтелектуального клімату «августинської» культури, вмінням вести діалог не тільки з домінуючим у літературі маскулініним баченням світу, а й з жіночою субкультурою, репрезентованою текстами М. Девіс, Е. Роу, Дж. Баркер. На пізньому етапі своєї творчості, як стверджує М. Скофілд, Еліза Гейвуд збагачує звучання наративу любовного дискурсу шляхом ускладнення сюжету й персонажної парадигми, репрезентованою традиційною колізією юної ідеальної героїні, яка протистоїть тиранічному батьку або піклувальнику, несподіваним перебігом подій, винахідливою інтригою, непереборними перешкодами, через які все ж герої пройдуть, досягнувши у фіналі бажаних сімейних уз [11, с. 25]. У новому жіночому персонажі, ідентифікованому в зарубіжному літературознавстві через образний вираз «реформована кокетка» (reformed coquet), письменниця акцентує увагу на активній та дієвій природі свідомості у процесі власного становлення, рефлексивності, які демонструють здатність головної героїні морально зростати й вчитися на власних помилках, возз'єднуючись зі суспільством. Слід зазначити, що тема дивовижних метаморфоз героїні з легковажної кокетки в сильну особистість, здатну на кохання, знайшла художнє втілення в «Метаморфозах кокетки, або Спогадах Аморанди» («The Reform'd Coquet: or, Memoirs of Amoranda») (1724) Мері Девіс, «Житті Харіот Стюарт» («The Life of Harriot Stuart») і «Донні Кіхот» («The Female Quixote») (1752) Шарлотти Леннокс, «Простій історії» («A Simple Story») (1791) Елізабет Інчболд, «Камілі» («Camilla») (1796) Фанні Берні та «Еммі» Джейн Остін («Emma») (1816).

Висновки. Як бачимо, парадоксальне поєднання Гейвуд у жіночих персонажах чутливості й справжньої пристрасті, змішання або розмежування в них властивостей, що дозволяють виявляти або смиренність, або незалежність, підпорядкованість або волелюбність, то демонструвати доброчесність, але іноді й порочність природи, призводить письменницю до створення в наративному просторі галереї жіночих персонажів, невірних від часом спрощених психологічних рішень, що народжує важли-

вий історико-культурологічний прецедент, робить жінку глибоким характером, доля якої відтепер виявляється значною й цікавою для всієї читацької аудиторії. Зазначені персональні варіації Елізи Гейвуд на тему «переслідувана доброчесність» на основі сюжету про спокушання стають персональним відкриттям Гейвуд та її індивідуальним авторським нарративним кодом, інноваційна нарративна техніка, впроваджена письменницею у любовній прозі, заслуговує на подальше студіювання, особливо у перспективі феміністської наратології.

Література:

- Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
- Дарвин М. Н. Met' allela и di' allela в анализе последовательности текстов как проблема нарратива / М. Н. Дарвин // Критика и семиотика. – 2002. – № 5. – С. 79-91.
- Киселев В. С. Метатекстовые повествовательные структуры в русской прозе конца XVII – первой трети XIX века / В. С. Киселев. – Томск: Издательство Томского государственного университета, 2006. – 542 с.
- Климова Т. Ю. Метанарративные стратегии прозы В. Маканина / Т. Ю. Климова // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 340. – С. 12-16.
- Лотман Ю. М. Происхождение сюжета в типологическом освещении / Ю. М. Лотман // Избранные статьи. – Таллинн: Александра, 1992. – Т. 1. – С. 224-242.
- Leicht K. Cross-gender narration in the early English novel / Kathleen Leicht. – Rochester: University of Rochester, 1993. – 344 p.
- Kierkegaard S. The Seducer's Diary / Søren Kierkegaard; [trans. from Dutch by H. V. Hong]. – Princeton: Princeton University Press, 1997. – 232 p.
- Kvande M. The Outsider Narrator in Eliza Haywood's Political Novels / M. Kvande // Studies in English Literature, 1500-1900. – 2003. – Vol. 43. – № 3. – P. 625-643.
- Merritt J. Beyond Spectacle: Eliza Haywood's Female Spectators / Juliette Merritt. – Toronto : University of Toronto Press, 2004. – 154 p.
- Nestor D. Virtue Rarely Rewarded: Ideological Subversion and Narrative Form in Haywood's Later Fiction / D. Nestor // Studies in English Literature, 1500-1900. – 1994. – Vol. 34. – № 3. – P. 579-598.
- Schofield M. Eliza Haywood / Mary Schofield. – Boston: Twayne, 1985. – 139 p.
- Spender D. Mothers of the novel: 100 good women writers before Jane Austen / Dale Spender. – L. : Pandora, 1986. – 357 p.
- Wilputte E. The Textual Architecture of Eliza Haywood's Adventures of Eovaai / E. Wilputte // Essays in Literature. – 1995. – № 22. – P. 31-44.

Луценко Л. А. Нарративный код августианской любовной прозы: Элиза Гейвуд

Аннотация. В статье рассматриваются основные элементы, которые составляют индивидуальный нарративный код Элизы Гейвуд, включающий персонажные вариации на тему «преследуемая добродетель» и сюжет соблазнения.

Ключевые слова: нарративный код, женский персонаж, «преследуемая добродетель», сюжет соблазнения.

Lutsenko L. The narrative code of the augustan love fiction: Eliza Haywood

Summary. This article highlights basic elements that constitute Eliza Haywood's individual narrative code including the plot of seduction and the female character known in literary criticism as «a persecuted virtue».

Key words: narrative code, female character, «persecuted virtue», plot of seduction.